

ԳՈՀԱՐ ԻՍԿԱՆԴԱՐՅԱՆ

ԻՐԱՆԻ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՒԿԱՅԻՆ ԾՐԱԳԻՐԸ ԵՎ ՆՐԱ ՇՈՒՐՋ ԾԱՎԱԼՎՈՂ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Այսօր միջազգային համրության ուշադրությունն առավել քան երբևէ սկսեոված է Իրանի Իսլամական Հանրապետության կողմը: Հիմնական խնդիրը Իրանի միջուկային ծրագիրն է, որը խիստ մտահոգում է հատկապես Արևմտյան տերություններին: Թեման արդիական է, քանի որ տարածաշրջանում երեք պետություն արդեն ունեն միջուկային զենք՝ Հնդկաստանը, Պակիստանը և Իսրայելը, որոնք սակայն նմանատիպ խիստ վերաբերմունքի չեն արժանացել: Դրա հիմնական պատճառը կարող է հանդիսանալ ԱՄՆ-ի ռազմավարական շահերի առկայությունը Իրանում՝ կապված նրա աշխարհաքաղաքական դիրքի և բնական հարստությունների հետ: Չենք բացառում նաև այն փաստը, որ Միացյալ Նահանգները ոչ օրինական է համարում Իրանի կառավարող մարմինները: Միևնույն ժամանակ, կարծում ենք առավել կարևոր հանգամանք է հանդիսանում այն, որ Իրանն այսօր առավելապես համագործակցում է Ռուսաստանի Դաշնության և Չինաստանի՝ ԱՄՆ-ի նախկին և ապագա մրցակիցների հետ: Ի դեպ, Միացյալ Նահանգների կողմից Իրանի նկատմամբ կոշտ դիրքորոշումը, միաժամանակ կարող է հարվածել և՛ ՌԴ-ի, և՛ Չինաստանի շահերին: Չէ՞ որ Իրանը հանդիսանում է Չինաստանին էներգակիրներ մատակարարող գլխավոր պետություններից մեկը, ինչպես նաև ՌԴ-ից զենք զնդող երրորդ պետությունը: Եվ ընդհանրապես, կարծում ենք, որ միջուկային զենք ունեցող պետությունների «ակումբը» լուրջ վերաճման կարիք ունի: Փաստացիորեն երեք պետություն արդեն ունեն միջուկային զենք, սակայն նրանք դեռևս պաշտոնապես չեն մտնում միջուկային զենք ունեցող պետությունների խմբի մեջ:

Ինչ վերաբերում է ԻԻՀ-ին, ապա կարծում ենք, որ այն հետապնդում է մեկ նպատակ. տարածաշրջանում դառնալ ազդեցիկ պետություն, մասնակցել տարածաշրջանային կարևորագույն խնդիրների կարգավորմանը, իր տեղն ու դերն ապահովել Մերձավոր և Միջին Արևելքում ծավալվող գործընթացներին: Դրա վառ ապացույցն է վերջերս մշակված՝ Իրանի «20-ամյա հեռանկարի» ծրագիրը, ըստ որի 20 տարի անց

Իրանը պետք է լինի տարածաշրջանում զարգացած և հզոր տերություն: Դրան հասնելու համար ԻԻՀ-ն առաջին հերթին մեծ ուշադրություն է դարձնում գիտատեխնիկական զարգացմանը, էներգետիկ կարողությունների բազմազանեցմանը:

Հատկանշական է, որ դեռևս 1970-ականներին պաշտոնական Թեհրանը երկրի էներգետիկ կարողությունների բազմազանեցման մասին որոշում էր ընդունել: Այդ գործում, որքան էլ տարօրինակ է. Իրանին օգնեցին հենց Արևմտյան տերությունները: Հիշեցման համար կարող ենք մշել, որ դրա հիմքը դրվել է դեռևս 1978թ. օգոստոսին, երբ ԱՄՆ-ի և Իրանի միջև ստորագրվեց համաձայնագիր, ըստ որի՝ ԱՄՆ-ը պարտավորվում էր կառուցել ատոմային էներգետիկ 8 կառույց: Բացի այդ, դեռևս 1960-ականների վերջին Թեհրանի համալսարանի միջուկային կենտրոնում գործում էր Սիացյալ Նահանգների կողմից տեղադրված 5 ՄՎտ ընդհանուր հզորությամբ հետազոտական ռեակտոր, որն աշխատում էր բարձր հարստացված ուրանով /հարստացման աստիճանը հետազայում 93%-ից իջեցվեց 20%-ի/: ԱՄՆ-ը հատկացրել էր մաս «տաք խուց» ոչ մեծ քանակի պլուտոնիում առանձնացնելու համար¹: Նախատեսվում էր մինչև 2000թ. կառուցել 20 ԱԵԿ՝ 23 հազար մեգավատ ընդհանուր հզորությամբ, որի շնորհիվ Իրանը կդառնար Մերձավոր և Սիջին Արևելքում ատոմային էլեկտրակայանների ցանց ունեցող հզոր տերություններից մեկը: 1976թ. ԳՖՀ-ի «Աիմենս» կորպորացիան ատոմակայանների կառուցման առաջին փորձն իրականացրեց Բուշեհրում: Այդ գործին մեծապես աջակցում էր մաս Ֆրանսիան՝ ծրագրելով ատոմակայաններ ստեղծել Աբադանում և Ահվազում: Ֆրանսիացիները նախատեսում էին Զարուն գետի ափին՝ Ահվազում, կառուցել PWR (Pressured Water Reactor) տիպի 950 ՄՎտ հզորությամբ երկու ռեակտոր (յուրաքանչյուրը մոտ 2 մլրդ դոլար արժողությամբ)²: Այդ ամենով հանդերձ, Իրանում սկսվեցին ուրանի հանքավայրերի որոնման աշխատանքները, որոնք պսակվեցին հաջողությամբ: Յազդ նահանգում հայտնաբերվեց ուրանի որոշակի քանակի պաշար, որն այսօր Մերձավոր Արևելքում համարվում է ամենախոշորը:

Սակայն Իրանի Իսլամական Հեղափոխությունը խոչընդոտեց գերհզոր տերությունների ծրագրերի իրականացմանը, քանզի նորաստեղծ թեոկրատիկ կառավարությունը հրաժարվեց Արևմտյան տերությունների յուրաքանչյուր օգնությունից, այդ թվում նաև՝ միջուկային ոլորտի աշխատանքներում: Իրանի Ատոմային էներգետիկայի կազմակերպությունը չեղյալ հայտարարեց նախկինում կնքված պայմանագրերը ԳՖՀ-ի, Ֆրանսիայի և ԱՄՆ-ի հետ:

Ինչպես Ջորջ Բուշ Ավագը, այնպես էլ Բիլ Զիլինգը Իրանի նկատմամբ վարում էին կոշտ քաղաքականություն՝ սահմանափակելով արևմտյան առաջադեմ տեխնոլոգիաների ներկրումը Թեհրան: Այի-

տակ տան անմիջական ճնշման տակ հայտնվեցին Արգենտինան, Բրազիլիան, Մեծ Բրիտանիան, Գերմանիան, Հնդկաստանը և Ֆրանսիան, որոնք ստիպված դադարեցրին միջուկային նյութերի և սարքավորումների ներմուծումն Իրան: Միջուկային ոլորտում Իրանի հետ շարունակեցին համագործակցել Չինաստանը և Պակիստանը³:

Առաջին հայացքից, այսօր կարծես թե որևէ բան չի վտիպվել Ի-Հ-ն բազմիցս հայտարարել է, որ Իրանի միջուկային հետաքրքրությունները գործում են «խաղաղ ատոմ» ծրագրի շրջանակներում, այսինքն՝ այն, ինչ ժամանակին Իրանում վտրծում էին իրականացնել ԱՄՆ-ը, Ֆրանսիան և Գերմանիան: Ի դեպ, 1997թ. հուլիսին Ատոմային էներգիայի միջազգային գործակալության (այսուհետ՝ ԱԷՄԳ) տնօրեն Հանս Բելիքսը, դրական էր համարել Իրան-ԱԷՄԳ համագործակցությունը⁴:

2001թ. մարտին Ռուսաստանի Դաշնություն այցելեց Իրանի նախագահ Մոհամմադ Խաթամին, և բանակցությունների սեղանին, ի թիվս մի շարք այլ հարցերի, դրվեց նաև Իրանի միջուկային ծրագրերին Ռուսաստանի առավել գործնական աջակցության հարցը: Ի վերջո Բուշեերի կառուցման գործն իր ձեռքը վերցրեց Ռուսաստանը, և այժմ նրա աջակցությամբ Բուշեերում կառուցվում է BBՅՔ-1000 տիպի ռեակտոր, որը չի կարող օգտագործվել միջուկային զենք ստեղծելու համար⁵:

2002թ. Իրանի կառավարությունը հայտարարեց երկրի միջուկային էներգետիկայի երկարամյա ծրագրերի զարգացման մասին: Նախատեսվում էր 20 տարվա ընթացքում ստեղծել ԱԷԿ՝ 6000 ՄԷտ ընդհանուր հզորությամբ, ինչպես նաև միջուկային վառելիքի ամբողջական ցիկլ՝ ապագա ԱԷԿ-ների վառելանյութ մատակարարելու նպատակով⁶:

Սակայն իրավիճակը կտրուկ փոխվեց 2002թ., երբ Իրանի կառավարությանն ընդդիմադիր համարվող Մոջահեդին-ե Խալը* խմբակցությունն ի լուր աշխարհին հայտարարեց, թե Ի-Հ-ն համաշխարհային հանրությունից գաղտնի զբաղված է ուրանի հարստացմամբ, և, որ ամենակարևորն է, աշխատում է միջուկային զենք ստեղծելու ուղղությամբ: Ավելին, 2002թ. դեկտեմբերին Պենագոնը, հենվելով արքանյակներից

* Հիմնվել է 1965թ. Թեհրանի համալսարանականների կողմից, ովքեր դժգոհ էին շահի կառավարումից: Նրանց գաղափարախոսությունն էր՝ պայքարել շահական վարչակազմի, կապիտալիզմի, իմպերիալիզմի և կոերականության դեմ: Նրանց հիմնական նպատակն էր՝ ստեղծել սոցիալիստական իսլամական հանրապետություն: Մոջահեդին-ե Խալըն աջակցում էր Խոմեյնիին հակաամերիկյան գործունեության ժամանակ, և ողջունեց 1979թ. Իրանում ԱՄՆ-ի դեսպանատան գրավումը: Սակայն շուտով նրանք դարձան Խոմեյնու վարչկազմին ծայրահեղ ընդդիմադիրներ և նրանց գործունեությունը դարձավ խիստ վտանգավոր Խոմեյնու համար: Նա միջոցներ ձեռնարկեց կազմակերպությունը լուծարելու համար: Բայց Մոջահեդին-ե Խալը, անցնելով ընդհատակ, շարունակեց իր գործունեությունը Ի-Հ դեմ⁷:

ստացված տեղեկատվության վրա, հայտնեց, որ Արաքի մոտ՝ Իրանի կենտրոնական մասում, կառուցվում է ծանր ջրի արտադրության ռեսկ-տոր⁷:

2003թ. փետրվարի 21-23-ին Իրան այցելեց ԱԷՄԳ-ի ներկայացուցիչներին մի խումբ՝ Մ. Էլբարադեի գլխավորությամբ: Նրանց ցույց տրվեց Նաթանգի ուրանի հարստացման սարքը, սակայն նրանց արգելեցին այցելել Արաքում գտնվող ծանր ջրի արտադրության գործարանը և Յազդի մոտակայքում գտնվող ուրանի արտահանման հանքահորերը:

2003թ. մայիսի 6-ին Իրանի փոխնախագահ և միջուկային էներգիայի հանձնաժողովի նախագահ Ռ.Աղազադեն բացատրեց, որ ծանր ջուրն անհրաժեշտ է Իրանին, CANDU-ն տիպի ռեսկտորը շահագործելու համար: Սակայն այդ բացատրությունը չցրեց առկա լարվածությունը¹⁰:

2003թ. սեպտեմբերի վերջին Իրանում, մի շարք ուսումնասիրություններից հետո, ԱԷՄԳ-ի վտրձագետները Նաթանգում հայտնաբերեցին բարձր հարստացված ուրանի հետքեր, որը հավելյալ լարվածության պատճառ դարձավ: Սակայն Իրանի ներկայացուցիչը ԱԷՄԳ-ում հայտարարեց, թե այն Իրան է հասել ներմուծված սարքավորումների միջոցով (ստացը գնում էր Պակիստանից բերված ցեմտրիֆուգների մասին-Ի.Գ.)¹¹: Բայց որոշ ժամանակ անց Իրանն ընդունեց, որ 1990թ. իրականացրել է ուրանի հարստացում՝ չտեղեկացնելով այդ մասին ԱԷՄԳ-ին: Ի հավելումն այդ ամենի, 2004թ. փետրվարի 2-ին Արդուլ Քադիր Խանը՝ պակիստանյան միջուկային զենքի հայրը, խոստովանեց, որ միջուկային տեխնոլոգիաներ է հանձնել Իրանին, Լիբիային, ԿԺԴՀ-ին և Մալայզիային¹²: Այս հայտարարությունն ավելի ամրապնդեց Արևմուտքի այն կասկածը, թե Իրանը ձգտում է Պակիստանի օրինակով ստեղծել իր միջուկային զենքը չնայած որ, 2004թ. նոյեմբերի 15-ին Վիեննայում՝ ԱԷՄԳ-ի շտաբ-կայանում տեղի ունեցած քննարկումների ժամանակ, Իրանը կրկին վերահաստատեց պաշտոնական իր տեսակետը, որ Միջուկային զենքի չտարածման պայմանագրի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ չի ձգտել և չի ձգտում ձեռք բերել միջուկային զենք¹³: Փոխարենը, Եվրոմիությունն ընդունեց Իրանի իրավունքը, այն է՝ Միջուկային զենքի չտարածման պայմանագրի անդամակցության շրջանակներում ատոմակայանը շահագործել խաղաղ նպատակներով: Սակայն այսօր Սիացյալ Նահանգների ճնշման տակ եվրոպական երկրները փոխել են իրենց դիրքորոշումը սույն խնդրի վերաբերյալ:

Հարկ է նշել, որ միջուկային ծրագրերի հարցում ԱՄՆ-ը դիմում է երկակի ստանդարտների. Իսրայելը, որ բացահայտ պնդում է իր տրամադրության տակ եղած զանգվածային ոչնչացման զենքի առկայության մասին, չի ենթարկվում ճնշումների: Այդ կապակցությամբ ԱՄՆ-ի Ազգային անվտանգության նախկին խորհրդական Ջ. Բժեզինսկին մատնան-

շում է, որ Մերձավոր Արևելքում, փաստորեն, միայն Իսրայելն է, որ ունի միջուկային զենք, որն էլ, բնականաբար, նյարդայնացնում է Իրանին: Ըստ որոշ տվյալների՝ Իսրայելը ունի մոտ 200 միջուկային ռումբ¹⁴:

Միացյալ Նահանգներն անհանգստացած է նաև Իրանում տեղափոխման սարքերի՝ արդիականացված հրթիռների առկայությունից: ԱՄՆ-ի նախկին պետքարտուղար Քուլին Փաուելը իր ելույթներից մեկում մատնանշել է, թե Իրանն աշխատանքներ է տանում գոյություն ունեցող քալիստիկ հրթիռների վերափոխման ուղղությամբ այնպես, որպեսզի դրանք կարողանան կրել նաև միջուկային մարտագլխիկներ¹⁵: Խոսքը առաջին հերթին գնում է «Շահաբ-3» տիպի հրթիռի մասին: Շահաբ տեսակի հրթիռը կարող է հատել Իսրայելի սահմանը: Ի դեպ, հրթիռի թռիչքի առավելագույն հեռավորությունը 1500 կմ է, իսկ հաշվարկայինը՝ 1300 կմ¹⁶: Այն կարող է տանել 750 կգ քաշով մարտագլխիկ: «Շահաբի» գործողության շառավղում են գտնվում Մերձավոր և Միջին Արևելքի, Կենտրոնական և Հարավային Ասիայի տարածքները:

Միացյալ Նահանգներն էլ ելնելով Ջ.Բուշ Կրտսերի վարչակազմի մշակած Մեծ Մերձավորարևելյան ծրագրերից՝ փորձում են իրենց վերահսկողության տակ պահել ողջ տարածաշրջանը՝ չենթարկվող պետությունների նկատմամբ իրականացնելով ճնշումների մի ամբողջ փաթեթ: Բազմիցս գրվել է, թե ԱՄՆ-ը կաղտ է հրթիռա-ավիացիոն ռմբակոծություն իրականացնել իրանական այն օբյեկտների վրա, որոնք համարում է ռազմավարական: Այնուհետև տեղեկատվություն տարածվեց, թե Իսրայելը ԱՄՆ-ից շուտ կոմբակոծի Իրանի միջուկային օբյեկտները, մանավանդ, որ վերջինս նման փորձ արդեն ուներ Իրաքի հետ կապված¹⁷: Սակայն, ի տարբերություն Իրաքի, Իրանի միջուկային օբյեկտները, որոնց թիվն անհայտ է, տեղակայված չեն մեկ վայրում, այլ ցրված են ամբողջ երկրով մեկ: Առաջին իսկ նման գործողության դեպքում, ԻԻՀ-ը կարող է օգտագործել Շահաբ տեսակի հրթիռն ընդդեմ Իսրայելի:

Կարծում ենք, որ Ջ.Բուշի «ռազմատենչ» հայտարարությունն ավելի շուտ «տեղեկատվական ահաբեկչություն» էր Իրանի նկատմամբ, եվրոպական երկրների տեսակետները ճշտելու մի տարբերակ, ինչպես նաև միջազգային համրության ուշադրությունը Իրաքից շեղելու ձգտում: Թեև չենք կարող բացառել նաև ապագայում ԱՄՆ-ի նախագահի հայտարարության իրականացման տարբերակը: Բայց առավել հավանական ենք համարում ԱՄՆ-ի կողմից Իրանում խռովարար ուսանողների, ազգայնական շարժումների, թագավորամետ և կառավարությանն ընդդիմադիր ուժերի հրահրումը, որի արդյունքում կջանան փոխել գործող վարչակարգը:

* 1981թ. Իսրայելը ռմբակոծության ենթարկեց Օսիրակում իրաքյան միջուկային օբյեկտը:

2005թ. փետրվարին Ջ.Բուշը Կոնգրեսում հանդես եկավ նախագահական տարեկան ուղերձով, որտեղ անդրադարձավ նաև Իրանին. «Այսօր Իրանը մնում է աշխարհում գլխավոր պետությունը, որը հովանավորում է ահաբեկչությանը: Չգտում է ձեռք բերել միջուկային զենք և զրկում իր ժողովրդին ազատությունից, ինչին (ազատությունից զրկվելուն, Ի.Գ.) նա իրավամբ արժանի չէ: Իսկ Իրանի ժողովրդին. ես այսօր ուզում եմ ասել՝ եթե դուք ուտքի կանգնեք համուժ ձեռք ազատության, Ամերիկան ձեզ հետ կլինի»¹⁷:

Իրանի նկատմամբ լարվածությունն առավել սուր բնույթ կրեց, հատկապես ԻԻՀ նախագահ Մ.Ահմադինեժադի հայտնի ելույթներից հետո: Սակայն կարծում ենք, որ այդ ելույթները զուտ պոռթկումներ չէին, այլ նախօրոք մշակված ծրագրի արդյունք: Դրանով լուծվում է մի քանի խնդիր. նոր լիցք է հաղորդվում խոսնակիզմի գաղափարներին, որոնք վերջին տարիների ընթացքում (Ռաֆսանջանիի և Խաթամիի օրոք) կարծես փոքր-ինչ նահանջել էին, «աջակցություն» է ցուցաբերվում տարածաշրջանում «հալածված» պաղեստինցիներին, փորձելով այդպես հովանավորի դեր խաղալ Արաբական աշխարհում: Եվ ակնհայտ է, որ Մ. Ահմադինեժադի ելույթները պետք է ընդունվեն ոչ միայն Իրանի հոգևորականության ու պահպանողականների կողմից, այլ նաև միլիտանտ արաբների, որոնք ատելությամբ են լցված սիոնիզմի դեմ:

Ի մի բերելով վերաշարադրյալը՝ կարող ենք ընդգծել մեր այն տեսակետը, որ Իրանը ձգտում է տարածաշրջանում ունենալ իրական և կայուն ազդեցության ոլորտ: Որպես ապացույց մեջբերենք նաև ԻԻՀ նախագահի մի քանի առաջարկները, որոնք հնչեցին 2005թ. դեկտեմբերի 9-ին ԻԿԿ զագաթաժողովի ժամանակ: Համաձայն ԻՌՆԱ գործակալության՝ նա կոչ արեց զագաթաժողովի մասնակիցներին ձևավորել մահմեդական երկրների միություն, հեռահաղորդագրության կազմակերպություն, հորդորեց թեթևացնել մաքսային վերահսկողությունը, ստեղծել ընդհանուր Իսլամական շուկա, Իսլամական արբիտրաժային դատարան և հիմնել մարդու իրավունքների Իսլամական կազմակերպություն: Նա հանդես եկավ նաև Իսլամական պետությունների միջև կոլեկտիվ անվտանգության և պաշտպանության պայմանագրեր կնքելու նախաձեռնությամբ: Միևնույն ժամանակ, Ահմադինեժադը հայտարարեց, որ աշխարհի մեկ հիմնքերող մասը կազմում են մահմեդականները և ամերիաժեշտ է ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդում ընդգրկել մահմեդական որևէ պետություն¹⁸: Հատկանշական է, նաև ԻԻՀ նախագահի Ջ.Բուշին հղած նամակը¹⁹, որով Իրանն ակնհայտորեն առաջատար պետության դեր խաղալու վարձ է կատարում, որտեղ «հոգատարություն» է ցուցաբերվում Իրաքի և Պաղեստինի ժողովուրդների նկատմամբ:

Մեր կարծիքով Իրանի՝ միջուկային զենքի ձեռք բերումից զատ, Արևմուտքը խիստ անհանգստանում է Իրանի գիտատեխնիկական մեծ

«թոյիքի» պատճառով, որի արդյունքում, 10-20 տարի հետո Իրանն ամբողջությամբ կվարի ինքնուրույն քաղաքականություն և ամենայն հավանականությամբ տարածաշրջանում առաջացած խնդիրը կփորձի լուծել ռեզիմի ներքին ռեսուրսների հաշվին՝ քացառելով Արևմտյան երկրների միջամտությունը, դրանով իսկ նրանց հետո պահելով գերշահույթ բերող էներգակիրներից: Ինչ վերաբերում է մախսագահի սուր ելույթներին, ապա դրանք մտահոգիչ են այնքանով, որքանով հնարավոր է, որ Իրանում ոչ բոլորը կհստակ նրա տեսակետները:

Բազմիցս խոսվեց նաև այն մասին, որ Իրանի հարցը կբարձրացվի ՍԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդում, և խնդիրը կլուծվի այդ շրջանակներում: Իրանի հարցը ՍԱԿ-ի ԱԽ-ին վախճանելուն միշտ դեմ են արտահայտվել ՌԴ և Չինաստանը: Դա առավել ակնհայտ դարձավ, երբ 2005թ. սեպտեմբերի 24-ին ԱԷՄԳ-ն Իրանի նկատմամբ որդեգրեց կոշտ դիրքորոշում՝ Թեհրանից պահանջելով կասեցնել ուրանի հարստացման ուղղությամբ վարձերի վերսկսումը՝ սպառնալով հակառակ դեպքում գործը հանձնել ՍԱԿ-ի Անվտանգության խորհուրդ: Բանաձևը ընդունվեց ձայների մեծամասնությամբ, Ռուսաստանը և Չինաստանը մնացին ձեռնպահ: Ի գարմանս Իրանի՝ Հնդկաստանը, որը խոստացել էր իր աջակցությունը ԻԻՀ-ին, պաշտպանեց Արևմտյան տերությունների շահերը, քանի որ Սիացյալ Նահանգներից ստացել էր միջուկային ուղրտի հետ կապված իրական խոստումներ: ԱՄՆ-ը և Եվրոպական «եռյակն» էլ, հաշվի առնելով Ռուսաստանի շահերը, որը ՉԺՀ-ի հետ ընդդիմացավ Իրանի գործը ՍԱԿ-ի ԱԽ հանձնելուն, վճռեց պաշտոնական Մոսկվային տալ հավելյալ ժամանակ՝ Թեհրանի հետ միջուկային ուղրտի խնդրի կապակցությամբ վախճիջումների շուրջ բանակցություններ իրականացնելու համար²⁰:

Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ 2005թ. վերջին Իրանի մեջլիսն ընդունեց օրենք, որի համաձայն՝ եթե ԱԷՄԳ-ն իրանական հարցը հանձնի ՍԱԿ-ի ԱԽ-ին, ապա Իրանը կդադարեցնի համագործակցությունն ԱԷՄԳ-ի հետ: Սույն օրենքը դեկտեմբերին վավերացվեց մախսագահի կողմից: Հնարավոր է, որ Իրանը հետապնդում է հենց այդ նպատակը, չհամագործակցել ԱԷՄԳ-ի հետ, դուրս գալ «Միջուկային գեների չտարածման պայմանագրից» և այդպիսով ամբողջովին ազատ կլինեն Իրանի «ձեռքերը»: Ասկայն ճշմարտությունն արձանագրելու համար հարկ է նշել, որ Իրանը 1970թ-ից անդամակցում է Միջուկային գեների չտարածման պայմանագրին, 1974թ. ԱԷՄԳ-ի հետ ստորագրել է համապարփակ երաշխիքի համաձայնագիր, իսկ 2003թ. դեկտեմբերի 18-ին Իրանը ստորագրեց երաշխիքների համաձայնագրին զուգահեռ «Հավել-

յալ արձանագրություն»^{*}. որով կարծես թե Իրանի միջուկային ծրագիրը ամբողջովին բաց է դառնում գործակալության համար:

Պաշտոնական Մոսկվան առաջարկում է Իրանի համար նախատեսված ուրանը հարստացնել Ռուսաստանի տարածքում՝ իրանցի մասնագետների վերահսկողությամբ: Իրանը դեմ է այդ տարբերակին՝ հայտարարելով, որ ռոմահարվում է «խաղաղ ատոմի» շրջանակներում օրանի հարստացման իր օրինական իրավունքը:

Ըստ Ռուսաստանի արտգործնախարար Ս.Լավրովի՝ դա Իրանի «խաղաղ ատոմ» ծրագրի համար ամենահարմար տարբերակն է, մասնավաճ, որ Իրանի համար առավել շահավետ է զենել վառելիքն արտասահմանից. քան վատնել ահռելի գումարներ սեփական վառելիքի ամբողջական ցիկլ ստեղծելու համար¹:

2006թ. հունվարի 10-ին ԱԷՄԳ-ի մասնագետների ներկայությամբ Իրանի միջուկային 3 օբյեկտներում հանվեցին կապարակնիքները: Իրանը դա բացատրում է հետևյալ կերպ: 2004թ. պաշտոնական Թեհրանը որպես բարի կամքի դրսևորում դադարեցրեց միջուկային ոլորտում իր հետազոտությունները, որոնք, ըստ ձեռք բերված պայմանավորվածության, պետք է վերսկսվեին 2 տարի անց: Այդ պայմանավորվածության ժամկետը լրացել է, և այժմյան կառավարությունն իրեն պարտավորված չի զգում իրականացնելու նախկին կառավարության որդեգրած ուղին:

Եթե կապարակնիքների հեռացման առաջին օրերին Ռուսաստանը զգալիորեն սուր արտահայտվեց Իրանի հասցեին, ապա մի քանի օր անց կարծես թե նրանց վերաբերմունքը մեղմացավ: Դրա վառ ապացույց կարող է հանդիսանալ Ս.Լավրովի մամուլի ասուլիսը, որտեղ նա, մասնավորապես անդրադառնալով Իրանի խնդրին, հայտարարեց, որ պատժամիջոցները միակ և լավագույն տարբերակը չեն միջազգային խնդիրների լուծման համար: Նա նշեց, որ պատժամիջոցների իրականացումը նույնն է, թե «սայլը կանգնեցնեն ձիու առաջ»: «Մենք հիշում ենք Իրաքի նկատմամբ պատժամիջոցների կիրառման պատմությունը և թե ինչով այն ավարտվեց: Մինչև այսօր մենք չարունակում ենք հաղթահարել այն իրավիճակի հետևանքները, որում հայտնվեց Իրաքը»²²:

Ինչ վերաբերում է Չինաստանին, ապա նույնիսկ այդ լարված իրավիճակում նա ևս գտնում է, որ հարցը պետք է լուծվի միմիայն դիվանագիտական ուղիներով:

Դաշնակցային հարաբերություններից զատ, Իրանը, Ռուսաստանը, Չինաստանը իրար հետ կապված են տնտեսական մի շարք «անքակտելի» կապերով և Իրանի նկատմամբ հնարավոր պատժամիջոցները կհարվածեն ինչպես Չինաստանի, այնպես էլ Ռուսաստանի շահե-

^{*} Համաձայն հավելյալ ծրագրի ԱԷՄԳ-ի ներկայացուցիչները կարող էին ստանց նախապես զգուշացնելու մտնել երկիր և ուսումնասիրություններ կատարել:

րին,²² և հենց դրանով է պայմանավորված Իրանի նկատմամբ երկու վերոհիշյալ պետությունների հովանավորչական քաղաքականությունը:

Վերջին շրջանում լրահոսում ի հայտ են գալիս նյութեր, ԱՄՆ-ի կամ Իսրայելի կողմից Իրանի նկատմամբ ուժի կիրառման մասին: Շրջանառվող տեղեկատվության համաձայն ԱՄՆ-ը պատրաստվում է Ադրբեջանի Հանրապետությունում տեղակայել ռազմական բազաններ: Այդ յուրերն առավել արժանահավատ են դառնում հաշվի առնելով, որ մեկ տարվա ընթացքում Պենտագոնի ղեկավարը երկու անգամ այցելեց Իսրայել: Համաձայն ադրբեջանցի լրագրող Ջ.Ռասուլզադեի՝ նշվում է, որ ամերիկյան բազաների տեղակայմամբ փորձ է արվում Ադրբեջանում ստեղծել մարտահենադաշտ (պլացդարմ) ընդդեմ Իրանի՝ ԱՄՆ-ի հնարավոր ցամաքային գործողությունների ծավալման համար²³: 2006թ. մայիսին էլ Ի.Ալիևն այցելեց ԱՄՆ, որտեղ Բուշի հետ քննարկեցին տարածաշրջանային մի շարք հարցեր: Համաձայն ԲիԲիՍի-ի տեղեկատվության երկու նախագահները հիմնականում քննարկել են Իրանի հարցը: Ի դեպ, նույն տեղեկատվության համաձայն Միացյալ Նահանգները վերջերս Ադրբեջանում կառուցել են ռադիոտեղուղման երկու կայան, որը պաշտոնապես իրականացվել է ամերիկա-ադրբեջանական ռազմական համագործակցության շրջանակներում²⁴:

Այսպիսով, ակնհայտ է, որ Միացյալ Նահանգներն առավելապես անհանգստացած է ԻԻՀ-ի գիտատեխնիկական ոլորտում ձեռք բերած հաջողություններից և փորձելու է ամեն կերպ կանխել ԻԻՀ-ի զարգացման ընթացքը: Սակայն միևնույն ժամանակ Միացյալ Նահանգները իր գործունեությամբ նպաստում է տարածաշրջանում Իրանի հզորացմանը, մի կողմից՝ ոչնչացնելով Իրանին անհանգստացնող թալիբյան վարչակարգը, մյուս կողմից՝ Սադդամի կառավարությունը:

Այսօր Իրանի միջուկային ոլորտում արդեն իրավիճակը փոքր-ինչ այլ է, քանի որ գրանցվել է առաջընթաց: Վերջերս իրանական կառավարության կողմից հայտարարվեց, որ հաջողվել է ուրանի հարստացման աստիճանը հասցնել մինչև 4.8%-ի²⁵, և այժմ կարծում ենք, որ «եվրոպա-

²² 2004թ. հոկտեմբերին Չինաստանը Իրանի հետ կնքել էր 70 մլրդ դոլարի պայմանագիր բնական գազի մատակարարման²⁵ վերաբերյալ: Վերջերս Չինաստանը Իրանի հետ կնքել է նոր պայմանագիր, որի համաձայն, 250 մլն տոննա բնական գազ պետք է մատակարարվի Իրանի կողմից մինչև 2029թ., մեկ այլ պայմանագրով Չինաստանը Իրանից օրական ստանալու է 130 հազար բարել նավթ քառորդ դարի ընթացքում: Իրանի և Չինաստանի միջև 2005թ. առաջին ութ ամիսների ընթացքում առևտրաշրջանառությունը կազմել է 6,332 մլրդ. դոլար, որը նախորդ տարվա համեմատությամբ 44,2%-ով աճ է արձանագրում: Ռուսաստանը համարվում է Իրանի ռազմա-տեխնիկական ոլորտի ամենախոշոր գործընկերը: 1995թ.-ից մինչև 2002թ. երկու երկրների միջև առևտրաշրջանառությունը աճել է հինգ անգամ և հատել է 1 մլրդ դոլարի սանդղակը²⁶:

կան եռյակը» Իրանի հետ տարվող բանակցություններում մոր առաջարկներ կներկայացնի: Հատկանշական է, որ դրանից հետո Միացյալ Նահանգները ցանկություն հայտնեց մասնակցելու Իրանի հետ տարվող բանակցություններին: Այս համատեքստում հետաքրքիր է մասն ալն հանգամանքը, որ 2006թ. մայիսի 31-ին լրատվամիջոցները ներկայացրին ԱԷՄԳ-ի տնօրեն Մուհամեդ էլ-Բարադեյի զեկույցը, որտեղ նա նշում էր. «Իրանը չի հանդիսանում միջուկային սպառնալիք միջազգային հանրության համար»²⁸:

Եզրակացնենք. իր բնական ահռելի պաշարներով, տարածաշրջանային խնդիրներին ակտիվորեն մասնակցելու հնարավորությամբ, մրցակիցների՝ խաղից դուրս գալով, շնորհիվ գիտատեխնիկական մոր նվաճումների և հզոր դաշնակիցների աջակցության, ԻԻՀ-ն ձգտում է Մերձավոր և Միջին Արևելքում ձեռք բերել մեծ ազդեցություն, որը կնպաստի իր երբեմնի հզոր կարգավիճակի վերականգնմանը ողջ տարածաշրջանում:

GOHAR ISKANDARYAN

THE NUCLEAR PROGRAMME OF THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN AND THE SITUATION CONCERNING IT.

The attention of international society among other world problems is now focused on the Islamic Republic of Iran. The basic problem is the nuclear program of Iran. It is noteworthy that though the mentioned program has been founded in 1970's with the support of the USA, France and Germany, but now these states accuse Iran of trying to make nuclear weapons. Although Iranian politicians declare that the main aim of their nuclear program is to make atoms for peace, the great states do not take these declaration trustworthy.

We think, that the goal of Iranian politics is to get real influence over the Middle and Near East countries by getting realized the nuclear program.

ՃԱՆՈՅԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Р.М.Тимербаев, Россия и ядерное нераспространение, М, 1999, с. 151.
2. Антон Хлопков, Иранская ядерная программа в российско-американских отношениях, Москва, 2001, Научные Записки ПИР-Центра №18, М., 2001, <http://www.pircenter.org/data/publications/nz18.pdf>
3. Международная жизнь, 1995, N 7, с. 20.
4. ՀՀ Արտաքին գործերի նախարարություն, Պատմադիվանագիտական քաժին (արխիվ), Մերձավոր և Միջին Արևելքի վարչություն, Իրանի քաժին, ցուցակ 2, գործ N169, էջ 80, «Արրար» 24.07.1997.

5. А.В. Хлопков, В.Ф. Лата. Иран: ракетно-ядерная загадка для России. Вопросы безопасности. No 6 (140), июль 2003.
<http://www.pircenter.org/data/publications/vb6-2003.html>
6. Р. Тимербаев, Ближний Восток и атомная проблема, Ядерный контроль, N3, (69), т.9, с. 24.
7. Р. Тимербаев, Ближний Восток..., Ядерный контроль, N3 (69), т.9, с. 25.
8. Mujahedin-e Khalq Organization, Muslim Iranian Student's Society
<http://terrorism.wallst.ru/mek.htm>
9. Владимир Хлебников, Роль МАГАТЭ в решении актуальных проблем нераспространения ядерного оружия, Ядерный контроль, N1 (71), том 10, с. 89-90.
10. Там же, с. 90.
11. Там же, с. 91.
12. Владимир Хлебников, Роль МАГАТЭ в решении актуальных проблем нераспространения ядерного оружия, Ядерный контроль, N1 (71), том 10, с. 91.
13. Nuclear Agreement reached between Iran and the European Union (November 15, 2004) <http://www.iranatom.ru/reports/rep056.htm>
14. Интервью З.Бжезинского
<http://www.iranatom.ru/news/media/year04/november/zb.htm>
15. Сегодня Иран приостанавливает ядерную программу, 22 ноября 2004,
<http://www.mideast.ru/new/index.php?base=rus&showme=891&rbshowme=18&action=show>
16. Иран продемонстрировал на параде баллистическую ракету средней дальности "Шехаб-3"
<http://www.defense-ua.com/rus/news/?id=10331>
17. Буш объявил Иран главным спонсором терроризма http://www.iran.ru/rus/news_iran.php?act=news_by_id&news_id=27347
18. Основные моменты выступления Махмуда Ахмадинежада на саммите глав государств-членов ОИК в Мекке, <http://www.ima.ir/ru/news/view/line-63/0512097484201253.htm>
19. Shu' Полный текст письма Президента Исламской Республики Иран Президенту Соединенных Штатов Америки,
<http://www.ima.ir/ru/news/view/line-62/0605115150120344.htm>
20. Судьба иранского ядерного досье передается в руки России
<http://www.rian.ru/analvtics/20051123/42190552.html>
21. Лавров: Россия не заинтересована в международной изоляции Ирана, Раидо "Эхо Москвы", 12.01.06г.,
http://www.iran.ru/rus/news_iran.php?act=news_by_id&n=1&news_id=36721
22. Стенограмма ответов на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В. Лаврова на пресс-конференции по итогам 2005 года, Москва, 17 января 2006 года, Сообщение №33-17-01-2006, МИД Российской Федерации,
www.iranatom.ru/news/media/year06/january/sten.htm
23. Будущий плацдарм США-Азербайджан, <http://www.pravava.ru/look/4476>
24. Егор Шиллов, Би-би-си, Вашингтон, Буш и Алиев обсудили Иран?
http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_4956000/4956248.stm

25. А.В. Хлопков, В.Ф. Лата. Иран;
<http://www.pircenter.org/data/publications/vb6-2003.html>
26. Исламский Иран санкций не боится.
<http://www.iranatom.ru/news/acoj/year05/april/rolloff.htm>
27. Иран: предложения Евросоюза обсуждаемы. <http://www.iranatom.ru/news/iri/year06/may/comcu.htm>
28. Сенсационное заявление главы МАГАТЭ http://www.iran.ru/rus/news/iran.php?act=news_by_id&n=1&news_id=40174